

Inventering av häckande råka i Uppsala kommun 2014

Råkan (*Corvus frugilegus*) har uppvisat en alarmerande minskning runt Uppsala under den senaste 25 årsperioden. Under våren 2014 genomförde Upplands Ornitologiska Förening, i samarbete med Uppsala kommun, en inventering av råka i Uppsalatrakten för att kartlägga den nuvarande situationen. Sammantaget räknades 215 bon in där häckning påbörjades, vilket är den lägsta siffran sedan 60-talet. Om minskningen för populationen fortsätter i samma takt som under den senaste 10-årsperioden, skulle råkan mycket väl kunna vara försvunnen som häckfågel i Uppsala kommun inom 5–10 år.

Råkan i Uppland

Förekomsten av råka i Uppland är regelbundet dokumenterad sedan början av 80-talet tack vare återkommande häckningsinventeringar (se bl a Rickard Fredrikssons utförliga sammanställning publicerad i FiU nr 1 år 2005), men antalet häckande fåglar i denna Sveriges nordligaste och helt isolerade population har minskat kraftigt sedan toppåren kring 1990, då det fanns drygt 1300 par fördelade på över 20 kolonier. Arten har alltid varit kontroversiell till följd av sin förkärlek till mänsklig bebyggelse. Kolonierna anses störa både med ljud och genom nedskräpning med pinnar och avföring under boträden. Förföljelse främst genom borivning, utförd såväl av Uppsala kommun som i olaglig privat regi, har varit omfattande och bidragit till den negativa utvecklingen. Kommunen

är dock numera betydligt mer medveten om situationen, inte minst efter upprepade samråd med UOF, och det gemensamma målet är att vända den negativa trenden och gynna kolonier i områden med mindre risk för konflikt med människor. Syftet med inventeringen 2014 har varit att ta fram ett underlag inför fortsatt arbete för att förhindra att råkan försvinner från Uppsala kommun och därmed som häckfågel i hela Svealand.

Råkans historia som häckfågel i Uppland

Nationellt sett är råkan talrik endast i Skåne och södra Halland. Bara små, spridda förekomster finns i övriga södra Sverige.

Från Uppsala behöver man ta sig ända ner till Linköping för att hitta de närmast häckande fåglarna. Råkan etablerade sig på Ultunaåsen i Uppsala 1910, med två par,

Några av de råkbön som fanns vid Vaksala torg under den gångna säsongen. FOTO: FREDRIK FRIBERG

och populationen har därefter (med enstaka undantag) varit koncentrerad till just lärdomstaden och dess närmaste omgivning. En mer eller mindre kontinuerlig ökning skedde fram till början av 1940-talet då beståndet uppskattades till omkring 500 par, men efter en intensiv giftkampanj mot alla kråkfåglar som bedrevs under mer än ett decennium runt 1950 noterades bara 235 par 1956 (Lundin). Minskningen fortsatte troligen under kvicksilverkatastrofen i slutet på 1960-talet innan det åter vände uppåt. 330 par räknades år 1973 (Lundberg & Swanqvist 1974) och därefter ökade antalet

snabbt till 838 par 1980 och 1277 par 1982 (Lundberg & Tjernberg 1981, 1982). Under 1980-talet planade antalet häckande fåglar ut och efter toppåret med 1330 par 1990 började råkorna gå tillbaka igen. Utvecklingen efter 1980 påverkades rimligen mycket av att en systematisk förföljelse hade tagit ny fart. Mellan 1980–1999 anger Fredriksson att uppemot 2500 bon förstördes, det mesta i regi av Uppsala kommun. 1983 var ett extremår då närmare 600 bon togs bort genom kommunens försorg, bland annat utrotades kolonin vid von Bahrska häcken under en insats sent på våren när häckningarna hade inletts och som fick uppmärksamhet bland annat i Uppsala Nya Tidning (Fredriksson 2000, Stolt 2014). Normalt genomfördes 100–200 borivningar i stort sett varje säsong under minst 20 år och så sent som 2002 revs åtminstone 194 bon, vilket då motsvarade 25% av Uppsalas aktiva råkbön (Fredriksson 2005). Riktade inventeringar har dokumenterat den efterföljande minskningen: 711 par inledde häckning vid 11 kolonier år 2000, 752 par 2002, 653 par fördelade på 16 kolonier år 2004, 479 par 2006 och 370 par fördelade på 11 kolonier 2010, som var den senast utförda inventeringen. Förföljelsen har under senaste

Tabell 1. Aktiva råkkolonier och antal påbörjade häckningar i Uppland under 2014.

Koloni	Aktiva bon	Notering
Fyrisån, centrum (Östra Ågatan)	17	Lövträd
Värmeverket, västra sidan	16	Tall
Gränbyfältet (Albert Engströms gata)	8	Tall. Flera oanvända bon kvar från tidigare säsonger.
Vaksala torg	5	Lövträd
Sivia, Konserthuset	20	Lövträd
Stadshuset, södra sidan	1	Lövträd
Mikaelskyrkan	12	Lövträd
Björklinge, norra delen	90	Tall (Utom ett bo i björk)
Björklinge, Sjöhagsvägen	25	Tall
Bälinge	3	Tall
Coop Forum Boländerna	4	Solitära lövträd. Blev senare 2 lyckade häckningar och 2 troligen misslyckade.
Nöden (Kungsängsleden)	1	Lövträd. Avbruten häckning. Gissningsvis flyttade detta par till Coop.
Flogsta (Sernanders väg)	13	Tall. Fler än 20 bon, även om alla inte med säkerhet var bebodda.
Totalt	215	(fördelade på 13 kolonier)

Unga råkor kan lätt förväxlas med den helsvarta rasen av kråka (*Corvus c. corone*), som regelbundet dyker upp som gäst i landet. Ungråkan kan skiljas ut bland annat på toppigare huvud, spetsigare/smalare näbb, tydligare fjäderkudde på ovannäbben, en med åldern allt ljusare näbb-bas och glansigare fjäderdräkt med tendens till "lösa byxor". I flykten ses en spetsigare vinge/hand. Ung råka vid Simrishamn den 25 juli 2013. FOTO: HÅKAN SVENSSON & BIRGITTA DAWIDSSON (WWW.BIRDNERDS.SE)

decenniet minskat i omfattning och man har därför diskuterat andra potentiellt bidragande orsaker till den fortsatta tillbakagången och de uppenbart försämrade förutsättningarna för arten, till exempel förändrade jordbruksmetoder och minskade arealer av grönytor i stadsmiljön, men alla sådana eventuella samband är fortfarande mycket dåligt studerade.

Fram till mitten av förra seklet hade samtliga kända råkkolonier utom vid Ulleråker legat på landsbygden och runt 1950 var det fortfarande ovanligt med råkor inne i staden (Fredriksson 2000). Detta mönster har ändrat sig påtagligt under senare decennier och i Uppland finns det sedan åtminstone början av 2000-talet inte längre några landsbygdskolonier som ligger skilda från bebyggelse. Även de senaste 10–15 årens etableringar utanför Uppsala, till exempel i Bälinge, Lövsstalöt och Björklinge, har undantagslöst skett i närheten av bostäder. Sannolikt är det minskat predationstryck i kombination med närliggande öppna grönytor, lämpliga för födosök, som lockar i tätorterna. Häckningarna 2014

i Uppsalas innerstad (bl a Vaksala torg) rör sig nästan uteslutande om nykolonisationer sedan ett par säsonger tillbaka, och denna extrema urbanisering är alltså en relativt ny företeelse. Från toppnoteringen 1990 hade Uppsalabeståndet till senaste inventeringen 2010 minskat med drygt 70 procent och i år kan vi alltså konstatera att en ytterligare nästan 25-procentig minskning ägt rum bara under de senaste fyra åren.

Inventeringen 2014

Metod

Samtliga tidigare kända kolonier besöktes åtminstone vid något tillfälle under perioden mars–april. I östra Uppsala genomfördes en särskild satsning på cykel. Påträffade aktiva kolonier besöktes vid åtminstone ytterligare två tillfällen fram till omkring den 10 maj. Utöver detta uppmanade Upplands Ornitologiska Förening skådarkollektivet till utökad rapportering av råka i Artportalen i ett speciellt upprop som spreds via olika kanaler på internet.

Resultat

Sammantaget noterades 215 bon där häckning bedömdes ha inletts. Eftersom några bon övergavs i ett tidigt skede, antas antalet råkpar som faktiskt skred till häckning vara några par lägre. Råkans kraftgång i industriområden i Uppsala stads östra utkanter som Boländerna, Årsta, Sala backe och Gränbyfältet fortsätter. Minskningen i detta tidigare kärnområde har pågått under många år, och resultatet från 2014 pekar entydigt på en fortsatt negativ utveckling vid dessa lokaler. I gengäld konstaterades fler par råkor häcka i Björklinge och i Uppsalas innerstad än någonsin tidigare.

Häckningsutfall

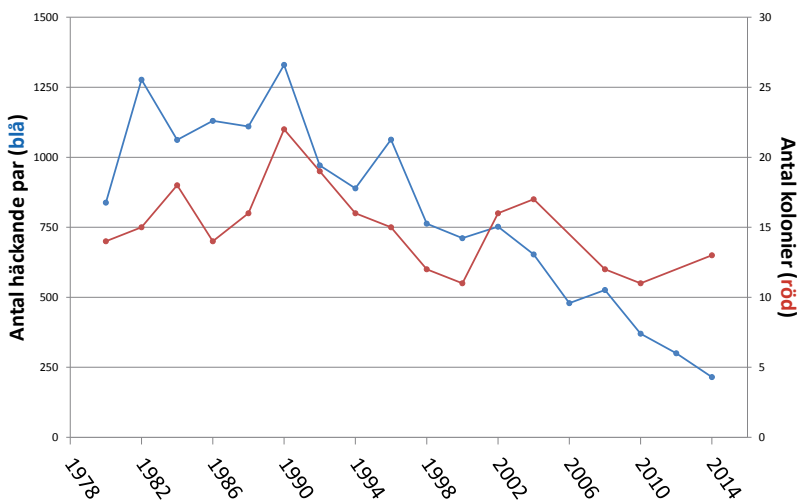
Försök gjordes att under 2014 klarlägga häckningsresultatet, något som gjorts i mycket begränsad omfattning vid tidigare inventeringar. Generellt sett tycktes häckningsresultatet vara gott i de större kolonierna, dels i Björklinge, dels i centrum längs Fyrisån och vid Sivia/Konserthuset. Däremot misslyckades det enda paret vid Nöden längs Kungsängsleden liksom två av de fyra paren vid COOP Forum i Boländerna. Besök vid Gränbyfältet, Flogsta och parken vid Mikaelskyrkan visade på en relativt liten andel aktiva bon, vilket delvis kan tyda på ett mindre lyckat häckningsresultat (dock kan det även ha rört sig

om kvarvarande bon från tidigare säsonger då det funnits fler par på lokalen). Totalt sett görs ändå bedömningen att 2014 var ett relativt gott år, och de flesta paren kunde konstateras ha stora ungar. Som jämförelse gick 370 par till häckning 2010 varav häckningen då spolerades för minst 29 par.

Förekomsten i Björklinge

År 2002 bildades en råkkoloni om cirka 20 par vid Björklinge kyrka. Det var första häckningarna utanför Uppsala (inkl Forkarby) sedan 1982. Kolonin har därefter vuxit successivt och representerar idag Sveriges nordligaste råkförekomst. År 2004 fanns 62 bon. Redan då konstaterades att inte heller här ute ses förekomsten med särskilt blida ögon av de närboende. En rapport från Gillis Aronsson citeras i Fåglar i Uppland (2005): "Kyrkogårdsförvaltningen vill få bort fåglarna, så risken är stor att man faller träden med bon i". Bara något år senare etablerades delkolonier i Björklings norra delar, eventuellt beroende på förföljelse vid Björklinge kyrka, där kolonin försvann helt omkring 2008. Under 2014 påträffades 115 bon i norra Björklinge, numera alltså en majoritet av Upplands råkor! Fåglarna var spridda och bon fanns på båda sidor om väg 600 (f d E4), från avfallsstationen i norr, ner till bensinmacken och Sjöhogsvägen

Antal häckande par av råka i Uppland 1980–2014 baserat på systematiska inventeringar under jämna år. Uppgifterna från 2012 är en uppskattning utifrån spontanrapporter till Artportalen

Som adult är råkan (*Corvus frugilegus*) omisskännlig. Kungsängen, Uppsala. FOTO: TORBJÖRN SJÖLIN..

i söder. Vid lekparken intill Sjöhogssvägen etablerades kolonin påfallande sent, och först vid besök den 10 maj var samtliga 25 bon på plats. Då pågick fortfarande spel och matning av ruvande fåglar, det vill säga tidiga inslag i häckningen. Lekparkens gräs började vid det laget täckas med avföring, så platsen bjuder tyvärr in till konflikt med de närboende.

Flyttrörelser och populationsdynamik

Råkan tillhör de absolut tidigast återvändande flyttfågeln i Uppland, och under 1980-talet övervintrade dessutom i genomsnitt cirka 250 råkor i Uppsala motsvarande drygt 10 procent av den då häckande populationen. I januari-februari 2010–2014 övervintrade på sin höjd 30 exemplar, det vill säga några procent av det häckande beståndet. Vad det minskade antalet övervintrare beror på vet vi inte.

Vidare känner man till väldigt lite om Upplandsråkornas populationsdynamik, eftersom denna inte har studerats närmare. Råkan blir gammal, i sällsynta fall uppemot 20 år, och etablerade fåglar kan återkomma för att häcka under många år. Jämfört med mer kortlivade arter borde därför enstaka säsonger med få ungar inte ge någon dramatisk skillnad i antalet häckande par mellan olika år. Om vi antar att det inte finns en okänd överdödlighet

bland gamla råkor, så pekar den sedan 1990-talet stadiga populationsminskningen i Uppland därför på att det varit en återkommande dålig ungfågelproduktion under en lång rad av år med början redan under tidigt 80-tal. Årsungar kan lätt skiljas från vuxna fåglar åtminstone fram till efterföljande vårvinter. I brist på studier av uppsalapopulationen känner vi dock inte till ungfågelnas rörelser, eller hur stor andel som överlever till könsmodnhet (vid två års ålder) och som då återkommer för att häcka. Vi vet heller inte i vilken utsträckning upplandspopulationen kan fyllas på med individer från andra områden (till exempel den finska populationen på cirka 1 000 par som flyttar förbi Uppland via Ålands hav), men möjligheten till detta är förstås betydligt mindre för en isolerad population. Ring- och färgmärkning skulle kunna ge mer information, men i dagsläget är något sådant projekt inte aktuellt.

Diskussion

2014 års inventering bekräftar alltså råkans nedåtgående trend i Uppsala kommun. Anmärkningsvärt är att de båda största kolonierna i Uppsala, som totalt sett hyst över hälften av alla häckande fåglar under hela 2000-talet, de vid värmeverket och Gränbyfältet, idag är

mer eller mindre tomma, utan att vi riktigt förstår varför (förföljelse eller borivning är inte känt från dessa i sammanhanget välplacerade lokaler). Antalet kolonier i sig har aldrig varit stort utan legat som mest på 22 stycken (1990). Senaste millennieskiftet har det rört sig om ett drygt 10-tal häcklokaler, men det är i första hand antalet fåglar per koloni som minskat. I Uppsala finns i själva verket inte längre någon koloni som är större än 20 par. Om minskningen för populationen fortsätter i samma takt som under den senaste 10 årsperioden, riskerar arten att vara försvunnen som häckfågel i Uppsala kommun (och därmed i Svealand) redan inom 5–10 år.

Tillsammans med UOF tog Uppsala kommun fram en policy under 2013 som trycktes upp som folder för att delas ut. Tanken är att kommunens planeringshandläggare och viltvårdare med flera alltid ska ha denna i bakhuvudet när de handlägger ärenden som kan påverka råkorna direkt (klagomål på bon) eller indirekt (exploateringar och byggnationer). Policyn anger den 15 mars som sista datum för rivningar av bon fram till dess häckningarna är över för säsongen, vilket i praktiken innebär att Uppsala kommun i möjligaste mån begränsar ingreppen i konfliktkolonier till att vara förbyggande (borivning under hösten, träd- och grenavverkning etc). UOF har tidigare fått ta del av de remisser med klagomål på råka som inkommit och hoppas på fortsatt möjlighet till detta. Sannolikt vore det också värdefullt med mer information till allmänheten i olika former. De flesta Uppsalabor känner inte till råkans prekära status och blandar dessutom ofta ihop arten med de andra vanligare kråkfågeln. Klagomål gäller i många fall kajor. Ökad kunskap bland allmänheten kan leda till en mer positiv inställning till råkorna och ökad acceptans i de områden där det riskerar att bli konflikter.

Rickard Fredriksson, Micke Malmaeus och Leif Andersson såg för ett par år sedan till att koordinatsätta de viktigaste häckplatserna samt ett antal traddungar, som skulle kunna bli häckplatser för råkorna i framtiden. Dessa platser har sedan lagts in i en av kommunens

databaser och har uppdateras med tillståndet för årets kolonier. Syftet med databasen är att kunna ta hänsyn till råkorna vid planerade nybyggnadsprojekt, som innebär att till exempel lämpliga träd och grönområden förstörs. Med tanke på råkornas rörlighet år från år, ett fenomen som snarare ökat under senare tid i takt med att kolonistorlekarna minskat, är det viktigt att kontinuerligt följa upp råkorna och dess häckplatser i Uppsala. Årets resultat visar på särskilda risker med förtätningar/exploateringar av centrala Uppsala och norra Björklinge.

Rickard Fredriksson har inventerat råkor för UOFs räkning sedan början av 1980-talet, vilket bidragit till den goda kunskapen om populationsstorleken av arten som vi har för Uppsala med omnejd. På Uppsala kommun är det i första hand Leif Andersson som fört diskussioner med UOF och som bidragit till att Uppsala kommun numera tar betydligt större hänsyn till råkorna. Rickard har numera lämnat Uppsala och tråkigt nog gick Leif bort häromåret. Därför har UOF till 2014 behövt engagerat nya inventerare och söka nya kontaktvägar inom kommunen för att på så sätt kunna fortsätta arbetet. Uppsala kommun har glädjande nog visat sig fortsatt mycket positiv till att arbeta med bevarandet av råkorna och att som del av detta bidra med visst ekonomiskt stöd till inventeringarna. Vi kommer naturligtvis att fortsätta rapportera hur utvecklingen går genom uppföljande artiklar i FiU och på hemsidan!

Referenser

- Lundberg A & Swanquist S E. 1974. *Råkans förekomst i Uppsala*. Fåglar i Uppland (1) 1974.
- Lundberg A & Tjernberg M. 1981. *Råkorna i Uppsala*. Fåglar i Uppland (8) 1981.
- Lundberg A & Tjernberg M. 1982. *Ny inventering av råkorna i Uppsala*. Fåglar i Uppland (9) 1982.
- Fredriksson R & Tjernberg M. 1996. *Upplands fåglar*. Uppsala.
- Fredriksson R. 2000. *Råkan i Uppland under 1900-talet*. Fåglar i Uppland nr 4 (27) 2000.
- Fredriksson R. 2005. *Ett liv med råkor*. Fåglar i Uppland nr 1 (32) 2005.
- Stolt B-O. 2014. *Kvarngärdet och Övre Föret*. Egen utgivning. Uppsala.